

بررسی شخصیت‌های رمان میرامار بر اساس مکتب انیاگرام

شکرالله پورالخاص

دانشیار - عضو هیأت علمی دانشگاه محقق اردبیلی

زهرا سلجوقی

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی - دانشگاه محقق اردبیلی

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی ویژگی‌های مثبت و منفی تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه (انیاگرام)، از تئوری‌های جالب در زمینه شخصیت‌شناسی، انجام گردیده است. جامعه آماری این پژوهش متشکل از هفت شخصیت اصلی رمان میرامار است. در این مقاله ابتدا به تعریف شخصیت اشاره شده، آنگاه تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه، به همراه نقاط قوت و ضعفشان ذکر شده‌اند. سپس به نوع شخصیت‌های اصلی داستان برای پی بردن به صورت کلی به نوع تیپ شخصیتی ایشان اشاره - ای گذرا شده، تا با آوردن ویژگی‌های شخصیت‌های اصلی داستان از دو بعد مثبت و منفی و با آوردن مصداق با نوع تیپی که برای وی انتخاب شده، مقایسه و راستی‌آزمایی شود. البته در بررسی تطبیقی هر کدام از شخصیت‌ها با تیپ مورد نظر، فقط ویژگی‌هایی که در داستان وجود داشته، بررسی شده است. در پایان این نتیجه به دست آمد، که با پی بردن به نوع تیپ شخصیتی هر کدام از این شخصیت‌ها، بهتر می‌توان آنها را شناخت و هیچ تیپ شخصیتی بهتر یا بدتر از تیپ‌های دیگر نیست.

واژگان کلیدی: میرامار، شخصیت، انیاگرام، تیپ‌های شخصیتی

مقدمه

بهرتر است قبل از شروع مقاله که حول محور آن روی شخصیت‌ها می‌چرخد، نگاهی به پیشینه شخصیت در ادبیات داستانی و تاریخچه انیاگرام داشته باشیم: داستان سرایی قدمتی به اندازه زندگی فکری بشر دارد. بازگشت به خود، طرح مسائل فلسفی، اجتماعی و حتی روانی در کهن‌ترین آثار داستانی بشر نیز دیده می‌شود. اما در زمینه شخصیت پردازی در ادبیات کهن جهان، شاهنامه فردوسی اولین اثری است که برای نخستین بار موفق به آفرینش شخصیت‌های داستانی پخته شده است. بسیاری از کاراکترهای داستان‌های شاهنامه به معیارهای شخصیت پردازی در ادبیات امروز جهان بسیار نزدیک هستند این شخصیت‌ها واجد خصلت‌های اجتماعی، روانی و فکری ویژه و منحصر به فردی می‌باشند که در برابر حوادث، واکنش‌ها و رفتارهایی مطابق شخصیت خود بروز می‌دهند. و اما سمک عیار اثر داستانی مشهور ایران، که در سال‌های اخیر به چاپ رسیده است برخلاف آنچه در شاهنامه می‌بینیم، محیط اجتماعی در شکل‌گیری شخصیت‌ها موثر نیست و جایی برای ویژگی‌های روحی و رفتاری فرد در کاراکترها وجود ندارد.

پس از شاهنامه در ادبیات کهن، اثری با این استحکام در شخصیت پردازی ظهور نکرده است. (دقیقیان، ۱۳۷۱: ۱۳) در طول تاریخ همواره انسان‌ها علاقه‌مند بودند که خود و دیگران را بهتر بشناسند. چرا که شناخت انسان و نحوه تربیت او جزء مهمترین وظایف کلیه رشته‌های علوم انسانی می‌باشد. انسان‌ها دارای ویژگی‌ها و ترکیبات گوناگونی از صفات هستند، بسیاری از این صفات در یک راستا قرار می‌گیرند و این موضوع به ما امکان می‌دهد که بتوانیم افرادی را که ترکیبات مشابهی از صفات را دارا می‌باشند، در یک گروه طبقه‌بندی کنیم و درباره تیپ‌های شخصیتی گوناگون بحث

کنیم (راس، ۱۳۷۳). ایناگرام تکنیکی باستانی برای طبقه‌بندی انواع شخصیت است که نقطه شروع آن به دست کم ۲۵۰۰ سال قبل باز می‌گردد. گفته می‌شود که سرچشمه آن در سرزمین خاور و نزد صوفی مسلکان بوده است، اما اولین بار عارفی ارمنی تبار به نام جرج ایوانویچ گرجیف بود که به این مکتب انسجام و سرو سامان داد. و فردی به «نام نارن جو» مکتب ایناگرام را با علم روان‌شناسی تلفیق کرده و به وسیله یافته‌های جدید قرن بیستم ساختار علمی‌تری به این مکتب داده، از این رو زمینه برای تحقیقات نیز فراهم شده است.

جالب است بدانیم که گرجیف در سلسله مقالات خود تحت عنوان راه چهارم، بخشی از چشمه جوشان دانش خویش را مدیون ملاقاتها و دوستی‌هایش با مریدان مولانا در صوفی‌کده‌ها و خانقاه‌های ایران و خطه خراسان می‌داند.

در طی چند دهه گذشته سیستم ایناگرام (Enneagram) یا تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه توجه بسیاری از پژوهشگران علوم روانی و روان‌شناسان برجسته را به خود جلب کرده است. ایناگرام یک شکل هندسی است که نه شخصیت اصلی انسان و روابط پیچیده آن را ترسیم می‌کند. این روش نه تنها در خودیابی و خودشناسی مفید و موثر است، بلکه چگونگی رسیدن به مقام والای انسانی را نیز به‌گونه‌ای مفصل و جامع بیان می‌کند. ایناگرام پدیده بسیار جدیدی است که از سوی پژوهشگران متعددی مورد مطالعه و بررسی‌های علمی و تجربی قرار گرفته است و سرچشمه اصلی آن در انسان‌شناسی عارفانه و عالمانه فرهنگ‌های اسطوره‌ای ملیت‌های مختلف نهفته است. کلمه ایناگرام از یونان باستان آمده (نه Ennea =) و (شکل = gram) که تجزیه و تحلیلی است از عقل عرفانی ادیان مختلف در هزاران سال گذشته.

نکته‌ای که در مورد این مکتب حائز اهمیت است کاربردی بودن آن است چرا که پس از آشنایی با این مکتب می‌توان شخصیت خود را بهتر شناخت، به علل رفتارهای خود در موقعیت‌های مختلف پی‌برد، همچنین شناخت بهتری نسبت به اطرافیان خود به دست آورد و چه بسا رنجی را که آدمی ممکن است در روابط با دیگران داشته باشد پایان دهد و به موفقیت و آرامشی که سال‌ها در انتظارش بوده برسد. (دارابی، ۱۳۸۸: ۴۰).

پیشینه پژوهش

در خصوص نجیب محفوظ و آثارش، مقالات و کتاب‌ها و پایان‌نامه‌هایی نوشته شده است اما تاکنون پژوهشی در خصوص تیپ‌های شخصیتی میرامار بر اساس تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه انجام نشده. در زیر به برخی از پژوهش‌ها اشاره می‌شود:

۱- مصطفی کمال‌جو و زینب کاید عباسی در شماره ۲۷ مجله علمی به موضوع بررسی عناصر طنز در رمان نجیب محفوظ پرداخته و به مسائلی چون اینکه او چگونه کلام نقض آلود خود را در لفافه‌ای از ریشخند و طنز در قالب رمانش به مخاطب عرضه می‌کند.

۲- فرهاد رجبی و خسرو موسویان نژاد در مجله پژوهش‌نامه نقد ادب و عربی به موضوع تحلیل شخصیت زن در دو رمان سنگ صبور و میرامار با تکیه بر شخصیت (گوهر و زهره) پرداخته و وضعیت تاریخی زن را در بستر زمانی که دو رمان در آن روایت می‌شوند را مورد بررسی قرار داده است.

۳- مرتضی مرتضی و حسین یوسفی پایان‌نامه‌ای تحت عنوان شخصیت و شخصیت‌پردازی در رمان میرامار نجیب محفوظ نوشته‌اند که در این رساله انتخاب و کاربرد و کارکرد عناصر شخصیت و شخصیت‌پردازی در آن‌ها بررسی و تحلیل می‌شود.

۴- علی سلیمی و شهریار باقرآبادی در شماره ۶ مجله مطالعات داستانی به موضوع سایه روشن سیمای زن در رمان‌های نجیب محفوظ پرداخته و به بررسی شخصیت‌های زن و واقعیت‌های مربوط به آن از منظر اجتماعی پرداخته است.

مبانی نظری

تعریف شخصیت

به دلیل فقدان یکپارچگی در نظریه و ارزیابی شخصیت، ارائه توصیفی از شخصیت که به طور مناسبی تمام عناصر گوناگون و متضاد موجود در این حوزه پیچیده و دشوار از علم را دربرگیرد، مشکل است. بهترین تعریفی که مورد تأیید روانشناسان واقع شده این است که: «شخصیت انتراعی از آن دسته از خصوصیات پایدار شخصی است که برای رفتار بین فردی او اهمیت زیادی دارد» (آی لانیون، ۸۲: ۴۸)

شخصیت از واژه **personality** گرفته شده که قسمت اول آن **persona** به معنای نقاب و ماسکی است که بازیگران قدیم به چهره خود زده و فارغ از شخصیت اصلی خود، به ایفای نقش مربوط به ماسک و نقابی که به چهره می‌زدند، می‌پرداختند. پرسونا قیافه‌ای است که آدمی با آن در جامعه ظاهر می‌شود. جامعه، آداب و رسوم و سنت‌های اجتماع است که این قیافه را به فرد تحمیل می‌کند.

پرسونا گاهی نمایشی است و شخصیت واقعی و خصوصی فرد در زیر این ماسک پنهان می‌ماند و رفتارهای فرد جزء شخصیت اصلی و واقعی فرد نیستند و در زبان عامیانه به آن ریا و تظاهر می‌گویند و گاه شخصیت واقعی و درونی، که بین ماسک چهره و حالات درونی و باطنی همخوانی وجود دارد. (احمدی، ۱۳۷۱: ۲)

مکتب انیاگرام

شخصیت افراد مختلف طبق نظریه روانشناسی گورجیوف به ۹ دسته یا تیپ تقسیم می‌شود که از آن‌ها به عنوان تیپ‌های شخصیتی یاد می‌شود. طبیعی است که بخشی کوچک از شخصیتتان را در هر کدام از ۹ تیپ بیابید، ولی یکی از آنها بیشتر از بقیه به شما نزدیک است. به این تیپ، تیپ اصلی شخصیت شما گفته می‌شود.

این ۹ تیپ شخصیتی به سه مثلث مغز، دل، اراده تقسیم می‌شوند. برای سه تیپ عنصر مغز، برای سه تیپ عنصر دل و برای سه تیپ عنصر اراده مهم است که هر کدام از این تیپ‌ها یا به طور افراطی آن عنصر تعیین کننده را دارند یا به طور تفریطی و یا بی تفاوت هستند.

هیچ تیپ شخصیتی بهتر یا بدتر از تیپ‌های دیگر نیست در واقع تیپ‌ها مثل ۹ اتاقی است که ما وقتی به دنیا می‌آیم به خاطر شرایط بیولوژیکی، فیزیولوژیکی، ژنتیکی، بیوشیمیایی و محیطی که در آن به دنیا می‌آیم در یکی از آن‌ها قرار می‌گیریم البته این اتاق موقت است تا وقتی که به سن بیست سالگی برسیم و در سن بیست سالگی ما ساکن دائم یکی از این اتاق‌ها هستیم.

طبق گفته گورجیف تیپ شخصیتی هیچکس عوض نمی‌شود بلکه در خود این اتاق دو ضلع وجود دارد دو ضلع سالم و ناسالم و البته بین این دو، ضلع میانه‌ای هم وجود دارد.

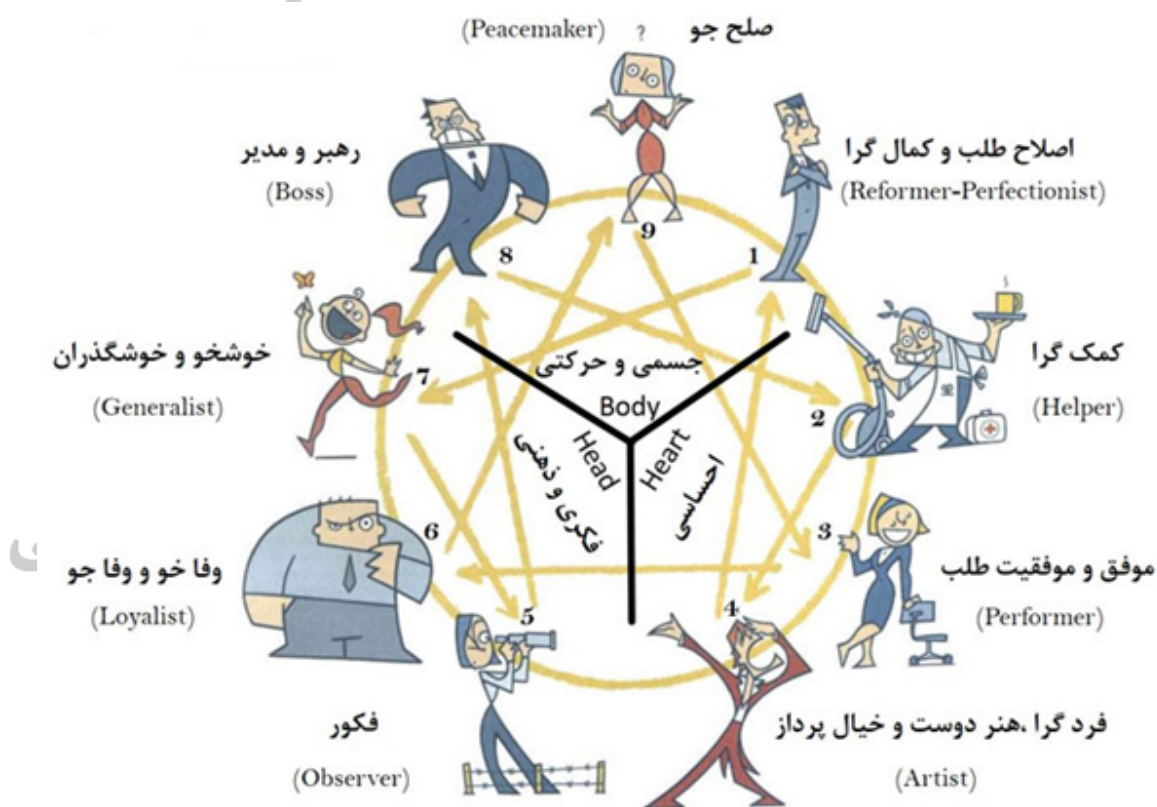
هر فردی دارای یک تیپ شخصیتی است و هیچکس نمی‌تواند ادعا کند بعضی از خصوصیاتش مربوط به یک تیپ و بعضی از خصوصیاتش مربوط به تیپ دیگری است.

گورجیف اعتقاد دارد هر کدام از ما انسان‌ها یک تیپ شخصیتی دارد یا طبق مثال قبلی هر کدام از ما فقط در یک اتاق قرار می‌گیریم اما به اتاق‌های این طرف و آن طرف اتاق خودمان هم شباهت داریم یعنی دو همسایه داریم.

مثلاً همسایه‌های تیپ شخصیتی ۱ تیپ شخصیتی ۹ و تیپ شخصیتی ۲ هستند که می‌تواند در ما قوی‌تر یا ضعیف‌تر شود مثلاً تیپ ۱ می‌تواند تیپ ۹ قوی‌تری داشته باشد نسبت به تیپ شخصیتی ۲. (دقیقیان، ۱۳۹۰: ۸۵)

اهداف مکتب انیاگرام:

- * شناخت بهتر شخصیت خود
 - * شناخت احساسات درونی خود (ترس، خشم، غم، رنجش، احساس گناه و...)
 - * شناخت و درک بهتر دیگران و افزایش توانایی در پیش بینی رفتار آنها
 - * روابط مناسب‌تر در ارتباط با اطرافیان
 - * ایجاد سازگاری و رضایت‌مندی بیشتر از زندگی
- اینیاگرام یا تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه در واقع نه تیپ شخصیتی اصلی را بر اساس ذات و خصلت‌های بشری تعیین می‌کند. در زیر این ۹ تیپ شخصیتی به تفکیک مشخص شده و نقاط قوت و ضعف این افراد آورده شده است:

نقاط قوت تیپ‌های شخصیتی ۹ گانه		
تیپ ۱	اصلاح طلب و کمال گرا	آرمانگرا، عادل، مسئول و جدی، قابل اعتماد، مبادی اخلاق، صادق، پایدار و قوی، وقت شناس و منضبط
تیپ ۲	مهر طلب و کمک گرا	مهربان و دلسوز، پشتیبان، حساس، سازگار، سخاوتمند، پذیرا، فداکار و باگذشت، دگر اندیش
تیپ ۳	موفقیت طلب و عمل	هدف گرا، فعال، پر انرژی، مطلع، قاطع، پر شور و شوق، مدیر و

تیپ	گرا	بازاریاب، ابداع کننده، موثر و موفق
تیپ ۴	هنر دوست و فرد گرا	خلاق و آراسته، مبادی آداب، میهن پرست، کنجکاو، اصیل، پر بار و با محتوا، نوع گرا، مهربان، متشخص
تیپ ۵	فکور و مشاهده گر	فلسفه گرا، با فکر و معقول، تجزیه و تحلیل گر، حقیقت جو، آگاه، بذله گو، دلسوز، پذیرا و خونسرد
تیپ ۶	محتاط و شک گرا	قابل اعتماد، معنوی، با ثبات، با احساس، پایدار، سستی و با فرهنگ، محتاط، مدعی حق، با تدبیر
تیپ ۷	خوشگذران و لذت گرا	برونگرا و اجتماعی، شاد، خوش مشرب، خوش بین، پر انرژی و شلوغ، هوشیار، فی البداهه
تیپ ۸	رئیس و کنترل گر	رهبر و کاردان، شجاع و با شهامت، پر انرژی و پر کار، با قدرت، با اراده، منصف، محترم و با نفوذ، متکی به خود
تیپ ۹	صلح طلب و میانه گرا	متواضع و متین، صبور، صلح جو، سازگار، بی ریا، کم توقع، دلگرم کننده، خونسرد، واقع بین

نقاط ضعف تیپ های شخصیتی ۹ گانه		
تیپ ۱	اصلاح طلب و کمال گرا	قضاوت گر، منتقد و عیب جو، موشکاف و ریز بین، عصبانی، متوقع و زورگو، نصیحت گر، زیاد از حد جدی
تیپ ۲	مهر طلب و کمک گرا	نیازمند، محتاج، احساس گناه دادن به دیگری، مداخله گر، حسود و کوتاه فکر، متوقع، فضول، سرپوش گذاشتن
تیپ ۳	موفقیت طلب و عمل گرا	خود بزرگ بین، بی احساس و بی عاطفه، بیش از حد پر کار، با سیاست و حسابگر، متظاهر و بازیگر
تیپ ۴	هنر دوست و فرد گرا	خود شیفته، ماتم گرا و غم دوست، نمایشگر و خودنما، دوری گزینی و فرار، بی حوصله، اغراق کردن
تیپ ۵	فکور و مشاهده گر	منزوی و کم عاطفه، ناتوان در برقراری ارتباط، بیش از حد متفکر و دانش گرا، مرموز، طمع کار
تیپ ۶	محتاط و شک گرا	منفی باف و شکاک، ملاحظه کاری شدید، متعصب، سخت گیر و نکته بین، بی اراده و ترسو، مستبد
تیپ ۷	خوشگذران و لذت گرا	ناسازگار، غیر مسئول و خوش گذران، کند و آهسته، پر حرف، فراموشکار، خود انگیزی بدون تفکر
تیپ ۸	رئیس و کنترل گر	کنترل کننده، سخت گیر و مستبد، پر تلاطم و افراطی، خود بزرگ بین، کم عاطفه، تهدید آمیز، مقابله گر
تیپ ۹	صلح طلب و میانه گرا	دنباله رو، بی تفاوت، تنبل، غیر متعهد، فراموشکار، سر به هوا و بی حوصله، خود رای و لجوج، بیش از حد سازگار

اکنون جهت آشنائی بیشتر خواننده با تیپ‌های شخصیتی داستان میرامار خلاصه‌ای از شخصیت‌ها را می‌آوریم:

۱- عامر وجدی:

عامر به عنوان راوی اصلی داستان بیشتر بعنوان شاهد اتفاقات و درگیری و نزاعات میرامار است ولی حتی در شخصیت او هم تعارض دیده می‌شود.

عامر وجدی از جوانی به دنبال ساختن مدینه فاضله‌ای است که آرمانش در هیچ حزبی و گروه سیاسی دیده نمی‌شود. همه قهرمانان داستان در شعار به دنبال ایجاد چنین آرمان شهری هستند ولی در عمل به دنبال منافع و مطامع خود می‌باشند. در واقع در مباحث شبانه از دنیایی بهتر سخن می‌گویند ولی در عمل خلاف آن عمل می‌کنند.

در حقیقت همین آرمان گرایی عامر وجدی است که باعث می‌شود او از دانستن آنچه مردم عادی از زندگی درک می‌کنند و می‌فهمند، عاجز باشد. او همواره از جزئیات و ماجراهائی که در میرامار اتفاق می‌افتد، بی‌اطلاع است و به همه مسافران نگاه خوش بینانه دارد.

عامر وجدی در حقیقت همان نجیب محفوظ است و میرامار، جامعه مصر و میهمانانش از جنس آن نسل و آن موقعیت.

۲- ماریانا:

زنی یونانی اصل که برخلاف خانواده اش عزم وطن نکرده و به زندگی در اسکندریه ادامه داده است. ظاهری آرام و سن بالایی او این احساس را تداعی می‌کند که او پیرزنی مهربان باشد ولی شخصیت او انسانی خسیس و به دنبال سود و البته فرصت طلب است. او در جوانی ۴ بار ازدواج کرده که به جز ازدواج اولی از ازدواج‌های دیگرش حرفی به میان نمی‌آورد. ماریانا همواره انسانی سود طلب است به گونه‌ای که با تغییر نوع شخصیت مسافرش، رنگ عوض می‌کند به گونه‌ای که طرز برخورد او با اعضای پانسیون یکسان نیست. او در مباحث شبانه که بیشتر سیاسی و اجتماعی هستند، نقش کم‌رنگی دارد ولی نزاع‌هایی که در پانسیون رخ می‌دهد نقش اصلی را بازی می‌کند و سعی دارد به هر ترتیبی علاوه بر فرد نشاندن درگیری با سیاست: یکی به نعل و یکی به میخ، دل همه را به دست آورد.

۳- منصور باهی:

جوانی از طیف روشنفکر جامعه که نقش وی در پانسیون میرامار به عنوان انسانی آزاداندیش، قابل اطمینان، تدافعی و گاهی نیز رک و بی‌پروا نشان داده می‌شود که متناسب با همین ویژگی‌ها، شغلی به عنوان گوینده و مجری رادیو اسکندریه دارد ولی همین انسان در قاهره به عنوان فردی ترسو، سست اراده، پر مدعا و خائن توصیف می‌شود البته او در هر دو حالت از نوعی افسردگی و پوچی رنج می‌برد.

او در پانسیون میرامار نقشی شبیه یک برادر را برای زهره ایفا می‌کند.

منصور باهی همواره زیر سیطره برادر بزرگ خود که مامور پلیس است و از نظر اعتقادات سیاسی با منصور در دو جبهه متفاوت هست، قرار دارد و منصور باهی از طرفی دیگر هم به دنبال افکار انقلابی خود می‌باشد در تلاقی این دو موضوع منصور باهی به خاطر در دست نگه داشتن برادرش، مجبور به خیانت در جریان دستگیری هم سنگرانیش می‌شود. حتی بعد از گرفتاری دوست و استادش (فوزی) کمر به دوستی با همسر وی (دریه) می‌بندد.

۴- طلبه مزروق:

نوعی بدبینی همراه با ترس که ناشی از دو عامل میشود: گذشته طلبه و شخصیت وی. در گذشته که وی در اوج قدرت بوده و رفتارهایی از وی سر می‌زده موجب ترس و واهمه مردم زمان خودش شده است و حالا که مردی پیر و فرتوت شده است و دیگر قدرتی هم ندارد نگران انتقام جویی همان مردم و میراث داران آنان است. ولی در طول داستان بارها شاهد بدبینی ذاتی طلبه هستیم علاوه بر اشخاص بر حقایق و حتی عقاید هم بدبین است. عاملی که باعث می‌شود او به هیچ حزب و گروه سیاسی دلبستگی پیدا نکند. البته سردرگمی هم گاهی به سراغ طلبه می‌آید او از منتقدان حزب وفد است و نیز از سرکوب گران، ولی در اواخر داستان پیشنهاد سرحان بحیری را در مورد پناه آوردن ملت مصر به آمریکا و لیبرالیسمش را بررسی و حتی به عامر وجدی پیشنهاد می‌کند. کم سوادى طلبه در این سردرگمی یکی از علل مهم است. بدبینی و ترس طلبه باعث نمی‌شود او از گذشته‌اش و برخوردش با مردم پشیمان شود او همچنان خود را از دهقانان و روستائیان طلبکار می‌داند و به زهره به عنوان نماینده این قشر در پانسیون با عنوان کنیز، جاسوس و فردی گستاخ می‌نگرد.

۵- حسنی علام:

جوانی از سرزمین طنطا از یک خانواده اصیل و نامی با ثروتی قابل توجه که برای سرمایه‌گذاری، ماجراجویی و البته شروع زندگی از جنس دیگر به اسکندریه آمده، علیرغم این مساله او انسانی است لابلالی با خلق و خویی مانند افراد تازه به دوران رسیده است.

او ظاهراً با شعار و برنامه‌ای مدون برای آینده‌ای بهتر به میرامار آمده است ولی در عمل هیچ برنامه‌ای نه برای پیشرفت در اسکندریه و حتی آینده‌اش ندارد او بیشتر لاف می‌زند و عمل نمی‌کند. او با آرزوهایی بزرگ به اسکندریه آمده و برای کاری آبرومند ولی در انتها با خریدن رستورانی در اسکندریه آنرا تبدیل به فاحشه‌خانه میکند.

۶- زهره:

دختری یتیم که به خاطر این که پدر بزرگش می‌خواسته به زور او را به پیرمردی همسن خود شوهر دهد، از روستای خود فرار کرده و به اسکندریه و میرامار پناه می‌آورد. در ظاهر این گونه نشان داده می‌شود که زهره انسانی است که برخلاف جریان اجتماعی زمان خود میل به زندگی بر پایه تصمیم‌گیری خود و مستقل رو می‌آورده است و در طول داستان و پیدا شدن سرحان بحیری در پانسیون نوعی وابستگی رفتاری کاملاً محسوس به وی پیدا میکند. او اکثر تصمیمات خود را بر پایه افکار نه چندان مناسب سرحان بحیری اخذ می‌کند و بیشتر به او به عنوان نوعی پشتیبان نگاه می‌کند تا این که متوجه عدم صداقت وی می‌گردد.

زهره برای پر کردن خلا ضعف تصمیم‌گیری خود سراغ درس خواندن می‌رود و در ادامه متوجه رابطه معلم زن خود با سرحان بحیری میشود. البته پایان رابطه با سرحان بحیری دلیلی بر عقب نشینی از اعتقادات زهره نمی‌شود و به تحصیل و زندگی مستقل خود ادامه می‌دهد.

۷- سرحان بحیری:

بی‌شک مرموزترین شخصیت داستان میرامار، اوست. حسابدار یک کارخانه نساجی که به همراه یکی از مهندسان کارخانه قصد اختلاس از کارخانه را دارند.

او به جهت نزدیک شدن به زهره و نیز شروع یک زندگی مخفیانه کوتاه مدت به میرامار آمده است. او از هر نظر انسان منفعت طلبی است حتی در گرایش‌های سیاسی هم فقط منفعت خود را می‌بیند و به صلاح جامعه کاری ندارد. او از یک طرف عاشق زهره است ولی به خاطر موقعیت اجتماعی زهره تن به چنین ازدواجی نمی‌دهد. با پیدا شدن معلم زهره در پانسیون و بررسی شرایط علیه (معلم)، سرخان بحیری عشق زهره را لگدمال کرده و قصد ازدواج با علیه را می‌کند با این وضعیت گاهی عذاب وجدان به سراغ او می‌آید.

تیپ فکور و مشاهده گر - مادام ماریانا	
نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
فلسفه گرا	او با آگاهی به اینکه پانسیون‌های کوچک در اسکندریه توسط دولت مصادره نمی‌شوند و به نفع اوست که در آن شهر بماند، پس به دعوت خانواده‌اش برای رفتن به وطن در یونان جواب منفی می‌دهد.
با فکر و معقول	او در برخورد با نزاع‌هایی که در پانسیون رخ می‌داد کاملاً صبورانه و آگاهانه طرفین را جدا و به قائله خاتمه می‌داد
تجزیه و تحلیل گر	او در برخوردهای اولش با سرخان بحیری متوجه نیت نامیمونش می‌شود نظرش را به عامر وجدی هم در مورد نیت سرخان بحیری در مورد زهره، انتقال می‌دهد.
حقیقت جو	او همیشه در پی کشف حقیقت ماجراهایی است که در پانسیون رخ می‌دهد.
آگاه	او در مورد هر آنچه در میرامار رخ می‌دهد حداقل پیش از دیگران مطلع است. او از رابطه سرخان بحیری با زهره، بی‌هدفی و تنبلی حسنی علام و ناراحتی روحی منصور باهی آگاه است.
پذیرا و خونسرد	در برخورد با بحث‌های سیاسی شبانه یا نزاع‌های بین مسافران با خونسردی تمام فقط کنترل کننده اوضاع وقایع است. او به ندرت در محل بحث یا درگیری کنترل خود را از دست می‌دهد.
نقاط منفی	
منزوی و کم عاطفه	برخلاف خانواده‌اش به آتن بر نمی‌گردد و حتی در مباحث داخل پانسیون حرفی از آنان به زبان نمی‌آورد. هیچ حس الفت و محبتی به مسافران پانسیون ندارد چون در نظر وی آنان فقط موقتاً میهمانان پانسیون او هستند.
بیش از حد متفکر و دانش گرا	در مباحث شبانه به هیچ وجه دخالت نمی‌کند و فقط به کند و کاو دیگران می‌پردازد
مرموز	او در ظاهر نشان می‌دهد که بخاطر انسان دوستی و مهربانی به زهره پناه داده ولی در اصل نیت او از این کار استفاده از زیبایی و جوانی زهره است. او در طول داستان فقط از شوهر اولش نام می‌برد و خصوصیات او را برمی‌شمرد، در حالی که او در جوانی چهار بار ازدواج کرده است.

طمع کار	با اینکه ماریانا می‌داند حسنی علام چه شخصیت لابلالی دارد به خاطر پول و سرمایه‌اش با او مدارا می‌کند تا مسافری مثل او را از دست ندهد.
---------	--

تیپ اصلاح طلب و کمال گرا - عامر وجدی	
نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
آرمان گرا	نمی‌توان مدینه فاضله‌ای که عامر وجدی همواره به دنبال ساختنش است را در هیچ گروه و جریان سیاسی پیدا کرد.
مسئول و جدی	او در دفاع از میهن و آزاداندیشی تا جایی پای مردی می‌کند که پاشا به او لقب سگ مطیع ملت را می‌دهد.
قابل اعتماد	در طول داستان همواره نقشی چون پدری دلسوز را برای زهره ایفا می‌کند.
مبادی اخلاق	این جمله گفته اوست: نباید به کسی تهمت الحاد زد. فقط خداوند است که از قلب‌های ما آگاه است. با توجه به این جمله می‌توان گفت وی پایبند اخلاقیات است.
صادق	عامر وجدی در طول داستان چیزی برای پنهان کردن ندارد برعکس طلبیه مزروق او با افتخار در مورد گذشته و اعتقاداتش سخن می‌گوید.
پایدار و قوی	او هیچ وقت برای تحصیل منافع یا عدم تحمل زندان ناشی از عقایدش حاضر به عقب‌نشینی از اعتقاداتش نشد.
نقاط منفی	
نصیحت گر	او همواره بدون آگاهی از جزئیات امور فقط به نصیحت افراد خصوصاً زهره می‌پردازد. هیچ وقت در طول داستان زهره یا شخص دیگری با توجه به نصایح عامر وجدی تصمیمش را عوض نمی‌کند.

تیپ محتاط و شک گرا - طلبه بیگ مزروق	
نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
با ثبات و پایدار	با اینکه به خاطر گذشته اش (رفتار نامناسب با مردم در زمان قدرتمندیش) همواره هزینه می‌دهد و از هر جنبنده‌ای می‌ترسد ولی باز به گذشته اش افتخار می‌کند و از آن دفاع می‌کند.
سستی و با فرهنگ	طلبه بیگ مزروق فرهنگ و سنت پیشینیان را ارج می‌نهد و برای آن احترامی خاص

<p>قائل است. او زهره را به خاطر زیر پا گذاشتن سنت و فرار از روستایش سخت ملامت می‌کند.</p>	
<p>او در برخورد اولش با منصور باهی و سرحان بحیری از معرفی کردن خود تفره می‌رود و سعی می‌کند هویتش را مخفی نگه دارد.</p>	<p>محتاط</p>
<p>وقتی او از زهره می‌خواهد تا پشت او را ماساژ دهد و زهره از این بی‌احترامی او ناراحت می‌شود، پیش‌دستی کرده به زهره لقب گربه وحشی می‌دهد در برابر او جانب حق به خود می‌گیرد با تصور این که چون زهره فقط یک رعیت روستایی است نباید در برابر خواسته او مقاومت کند.</p>	<p>مدعی حق</p>
<p style="text-align: center;">نقاط منفی</p>	
<p>او گمان می‌کند نیروهای دولتی در پی دستگیری او هستند بنابراین در برخورد با منصور باهی با اینکه شناختی از او ندارد در مورد او پیش‌داوری نامناسبی کرده و او را با برادرش که پلیس است مربوط دانسته و گمان می‌کند منصور باهی برای همین منظور به پانسیون آمده است به همین دلیل سعی می‌کند از او دوری کند.</p>	<p>منفی باف و شکاک</p>
<p>او پیشنهاد حسنی علام را برای مشارکت در ایجاد یک شغل جدید برای مدتی بررسی می‌کند ولی به خاطر وسواس فکری و تعللش قادر به تصمیم‌گیری درستی در این مورد نمی‌شود.</p>	<p>ملاحظه کاری شدید</p>
<p>او در جواب این سخن زهره که گفت: من برای خودم مردی هستم و می‌توانم زندگی خود را اداره کنم می‌گوید: اگر می‌توانستی مثل یک مرد باشی چرا مجبور شدی فرار کنی؟ طلبه مزروق به هیچ عنوان حاضر به پذیرش برداشته شدن مرزهای جسنتی در جامعه نیست.</p>	<p>متعصب</p>
<p>وقتی زهره به خاطر ازدواج نکردن با پیرمردی همسن پدر بزرگ خود از روستایش فرار می‌کند، طلبه بیگ مزروق به هیچ عنوان حقی برای زهره قائل نیست و از نظر وی زن همواره باید تابع خانواده و ولیش باشد حتی اگر صلاح زن رعایت نشود.</p>	<p>سخت گیر و نکته بین</p>
<p>او از سایه خود هم می‌ترسد و همواره احساس می‌کند همه قصد خیانت به او را دارند.</p>	<p>بی اراده و ترسو</p>
<p>طلبه بیگ مزروق طرفدار استفاده حداکثری از قدرت و زور است او امریکا را بخاطر عدم استفاده بیشتر از بمب اتمی در جنگ جهانی دوم ملامت می‌کند و معتقد است در این صورت این جنگ زودتر تمام می‌شده و انسان‌های کمتری کشته می‌شدند.</p>	<p>مستبد</p>

تیپ موفقیت طلب و عمل‌گرا - سرحان بحیری	
نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
هدف‌گرا	برخلاف حسنی علام، او برنامه‌ای مشخص برای پیشرفت دارد. تمام موضع‌گیری‌ها و سخنانش با برنامه است. حتی آمدن او به میرامار با هدفی قبلی بوده که همان نزدیک شدن به زهره و شروع موقت یک زندگی مخفیانه است.
فعال و پر انرژی	سرحان بحیری به هیچ وجه از کارش خسته نمی‌شود و در کنار آن نیز به دوستانش سرمی‌زند. او برای دیدن منصور باهی به رادیو می‌رود، باحسنی علام هم سفر می‌شود و همدم تنهایی طلبه مزروق در رستوران‌ها و کافه‌هاست.
مطلع	او از بیشتر اتفاقاتی که در پانسیون رخ می‌دهد اطلاع کافی دارد و به جز منصور باهی همه اعضای میرامار را به خوبی می‌شناسد. او حتی تمام سعی خود را برای شناختن شخصیت منصور باهی به کار می‌گیرد.
قاطع	در برخورد با زنان بر خلاف حسنی علام از موضع قدرت وارد می‌شود. او در کارش نیز انسان قاطع و بی‌پروایی است، به همین خاطر مراحل ترقی را خیلی زود پیموده است.
ابداع‌کننده	او راهی پیدا می‌کند که مقدار قابل توجهی از اجناس کارخانه را بدون این که در جایی ثبت شود به همراه مهندسی بنام علی بکیر از کارخانه خارج کنند.
موثر و موفق	او به خاطر علاقه‌ای که به زهره دارد به پانسیون می‌آید و در نهایت موفق به جلب توجه زهره می‌شود. البته وقتی علیه (معلم زهره) را می‌بیند و که شرایطش نسبت به زهره بهتر است تصمیم به ایجاد رابطه با او را می‌گیرد؛ و این بار هم موفق به این کار می‌شود.
نقاط منفی	
خود بزرگ بین	اعتماد به نفس بیش از حد و دست کم گرفتن دیگران از جمله زهره باعث شکست او می‌شود. زهره متوجه قصد خیانت کارانه او به خود می‌گردد و علیه با پی بردن به رابطه‌ی او با زهره دست رد به سینه‌اش می‌زند و در نهایت پلیس و مأموران مربوط به دزدی اجناس از کارخانه نساجی متوجه نقش او در این ماجرا می‌شوند.
بی احساس و بی عاطفه	او به همه چیز با نگاه منفعت طلبانه نگاه می‌کند، با اینکه به زهره علاقه دارد به خاطر وضعیت اجتماعیش از ازدواج با او صرف نظر می‌کند و در عوض علیه را فقط به خاطر موقعیت اجتماعیش برای ازدواج انتخاب می‌کند.
با سیاست و حسابگر	او همه چیز را فقط بخاطر منفعتش می‌خواهد امیال سیاسی و مسائل اجتماعی برای او بی اهمیت است، نگاه او حتی به ازدواج هم نگرشی تاجرانه دارد.
مظاهر و بازیگر	سرحان بحیری برای اینکه به اهدافش برسد ناچار است با تغییر شخصیت هدف‌هایش او نیز تغییر قیافه دهد سرحان بحیری در برخورد با عامر وجدی کاملاً رفتاری متفاوت دارد تا برخوردش با حسنی علام، همین رنگ عوض کردن باعث

می‌شود که بیشتر تبدیل به یک بازیگر شود تا این که نقش خود را ایفاد کند.
تیپ هنر دوست و فرد گرا - منصور باهی

تیپ خوشگذران ولذت گرا - حسنی علام	
نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
برونگرا و اجتماعی	او پس از ورود به پانسیون سعی در ایجاد دوستی با سایر اعضای پانسیون می‌کند، در فضای بیرون از پانسیون هم با این که تازه به اسکندریه آمده سریعاً دوستان زیادی پیدا می‌کند.
خوش بین	در نگاه حسنی علام اسکندریه شهری بزرگ و پر از ناشناخته‌هاست و جایی برای رسیدن به آرزوهای بی‌نهایت است او با تصور این که با سرمایه‌ای که دارد به راحتی می‌تواند برای خود کاری آبرومندانه در این شهر بر پا می‌کند به اسکندریه نقل مکان می‌کند.
پر انرژی و شلوغ	حسنی علام با خودروی فوردش بی وقفه در حال سیر و سیاحت در اسکندریه است، گویا او و خودرواش چیزی بنام خستگی را نمی‌شناسند.
هوشیار	او اولین کسی است که از رابطه سرحان بحیری و زهره با خبر می‌شود
نقاط منفی	
ناسازگار	نوع نگاه حسنی علام به زهره به عنوان موجودی پایین‌تر از خود است و به خود اجازه می‌دهد هر طور که می‌خواهد با او رفتار کند این امر باعث تیره شدن روابط اکثر ساکنان پانسیون با او می‌شود. او با خوشگذرانی و الواتی سعی می‌کند از واقعیت‌های زندگی و تنهایی و بی‌هدفی‌اش فرار کند.
غیر مسئول و خوش گذران	او که هدفش را برای سکونت در اسکندریه کار و تجارت معرفی می‌کند، فقط به فکر عیش و نوش و گردش در اسکندریه با خودروی فوردش است. او کمترین وقت را هم برای جستجویی شغلی آبرومند در اسکندریه نمی‌گذارد.
پر حرف	در مباحث شبانه پانسیون از همه بیشتر سخن می‌گوید و برای بزرگ نشان دادن شخصیت خود به هر دری می‌زند تا ثابت کند انسان دانشمند و عالمی است.
خود انگیزی بدون تفکر	او بدون این که از توانایی و استعداد خود برای شروع کاری آگاه باشد بدون هیچ هدفی فقط به خود و دیگران در مورد شروع کاری آبرومند در اسکندریه وعده و وعید می‌دهد.

نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
خلاق و آراسته	پاکیزگی لباس و جمال و ظاهرش همیشه باعث جذب عموم مردم می‌شده است
مبادی آداب	منصور باهی در پانسیون میرامار و هم در خارج از آن به حفظ ادب و نزاکت مشهور است. به خاطر همین وقار اوست که سرخان بحیری همیشه مجذوب شخصیت اوست.
میهن پرست	نقش منصور باهی در رادیو اسکندریه به عنوان گوینده قهار و چیره دست و البته منتقد وضعیت نامناسب جامعه او را به عنوان فردی میهن پرست معرفی می‌کند.
کنجکاو	او به عنوان مجری در رادیو اسکندریه سعی می‌کند مخاطبان را به چالش بکشد. در پانسیون هم سرخان بحیری را به طور کامل تحت نظر می‌گیرد تا از نیات و اسرار او سر در بیاورد.
پر بار و با محتوا	او جوانی از طیف روشنفکر جامعه است که با مطالعه زیاد و تجربه‌اش در رادیو به عنوان گوینده‌ای پر توان شناخته می‌شود او در مباحث شبانه نیز علی‌رغم حضور کمش به عنوان فردی تاثیر گذار بر آرای دیگران عمل می‌کند.
نوع گرا	منصور باهی با دیدن خیانت سرخان بحیری نسبت به زهره، علاوه بر دفاع از زهره به خاطر حفظ آبروی زهره از او خواستگاری می‌کند.
مهربان	نقش منصور باهی در پانسیون نسبت به زهره به عنوان برادری بزرگتر و دوستی دلسوز است.
نقاط منفی	
ماتم گرا و غم دوست	به دلیل گذشته منصور باهی در قاهره و احساس گناه او نسبت به دوستانش و نیز رفتار نامناسبش با دریه (همسر استادش فوزی)، او همواره محزون و اندوهگین و البته افسرده است.
نمایشگر و خودنما	با لحن رگ و صدای گیرایش در رادیو اسکندریه و با اجرای بی نقصش خودنمایی می‌کند.
دوری‌گزینی و فرار	منصور باهی در پانسیون کمتر با دیگر اعضای میرامار به مصاحبت و هم‌نشینی می‌پردازد، او به عنوان فردی منزوی و گوشه نشین فقط گاهی با زهره به درد و دل می‌پردازد.
بی حوصله	او بیشتر اوقات فراغتش را در اتاقش و به تنهایی می‌گذراند و کمتر به گردش در اسکندریه می‌پردازد.
اغراق کردن	وقتی تصمیم به قتل سرخان بحیری می‌گیرد با این که فقط چند ضربه لگد به او می‌زند ولی طوری وانمود می‌کند که او را به شکلی که لیاقتش را داشته به قتل رسانده است. در حالی که بعداً مشخص می‌شود سرخان بحیری قبل از رسیدن منصور باهی رگ خود را با تیغ آرایش‌گری بریده و خودکشی کرده است.

تیپ مهر طلب و کمک‌گرا - زهره	
نقاط مثبت	
نقاط	مصادیق
سازگار	با وجود سخت‌گیری‌های مادام‌ماریانا و رفتارهای بعضی از مسافران، زهره با جدیت تمام به کارش در پانسیون ادامه می‌دهد و حتی می‌خواهد ادامه تحصیل دهد. حتی وقتی ماریانا از او می‌خواهد پانسیون را ترک کند و توافق آن را می‌پذیرد و تاکید می‌کند که به تحصیل ادامه خواهد داد.
سخاوتمند و پذیرا	زهره با وجود ناملایمات اعضای پانسیون خصوصاً حسنی علام و طلبه بیگ مزروق همچنان احترام و سخاوت خود را از آنان دریغ نمی‌کند.
فداکار و باگذشت	وقتی منصور باهی برای حفظ آبروی زهره تصمیم به فداکاری می‌گیرد و از زهره خواستگاری می‌کند زهره از او می‌خواهد به دنبال عشق واقعی خود برود.
نقاط منفی	
نیازمند	زهره برخلاف آنچه خود را فردی مستقل و بی‌نیاز معرفی می‌کند همیشه به دنبال پناه‌گاه و تکیه‌گاهی برای اتکا می‌گردد. در طول داستان زهره بیشتر به سرحان بحیری اتکا می‌کند.
مداخله‌گر	وقتی صفیه دوست و همدم قبلی سرحان بحیری به پانسیون می‌آید و با سرحان بحیری درگیر می‌شود، زهره خود را به وسط معرکه می‌اندازد و از بحیری حمایت می‌کند.
متوقع	وقعی محمود ابوالعباس (روزنامه‌فروش محل) از او خواستگاری می‌کند برای پیدا شدن موردی بهتر از او، به وی جواب منفی می‌دهد.

نتیجه‌گیری:

مکاتب مختلفی در روانشناسی وجود دارند که انسان را از دیدگاه‌های مختلف طبقه‌بندی می‌کنند تا به شناخت بیشتر آنها کمک کنند. اما هیچ یک به جامعیت، کاربردی و ملموسی مدل انیاگرام نمی‌رسند. انیاگرام می‌تواند برای هر شخصی بسیار مفید باشد از این لحاظ که شناخت فردی را به ارمغان می‌آورد. خصوصیت افراد مختلف طبق نظریه روانشناسی گورجیوف به ۹ دسته یا تیپ تقسیم می‌شود که از آنها به عنوان تیپ‌های شخصیتی یاد می‌شود. هیچ تیپ شخصیتی بهتر یا بدتر از تیپ‌های دیگر نیست.

تیپ‌های شخصیتی مطرح شده در این مدل از نظر ارزش‌های اساسی، جهان‌بینی، روابط شخصی و شغلی و رابطه با محیط دارای تفاوت‌های اساسی هستند. با بررسی تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه در این داستان متوجه می‌شویم که نویسنده با توجه به نوع نقش شخصیت‌های داستان به بعضی از ویژگی‌های اخلاقی و خصوصیات آنها بیشتر پرداخته است و در مقابل به بعضی از خصوصیات اشاره نکرده است و یا نقش کم‌رنگی برای آن قائل شده است. البته واضح است که در

یک داستان ویژگی‌های مثبت شخصیت‌های خوب و ویژگی‌های منفی شخصیت‌های بد برجسته‌تر نشان داده می‌شود پس به احتمال زیاد عدم بیان تمام نقاط مثبت و منفی شخصیت‌ها نه به خاطر نادیده گرفتن این نقاط، بلکه اقتضای ادبیات داستانی است که شخصیت‌های خیر و شریکی ارکان تشکیل دهنده آن می‌باشند.

منابع:

- ۱- احمدی، علی اصغر، (۱۳۷۱)، *روانشناسی شخصیت از دیدگاه اسلامی*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ۲- آی لانیون، ریچارد وگ. داستاین لئونارد دی، (۱۳۸۲)، *ارزیابی شخصیت*، مترجمان: سیامک نقشبندی و حمیدرضا حسین شاهی برواتی و...، تهران: نشر روان.
- ۳- دقیقیان، شیرین دخت، (۱۳۷۱)، *منشا شخصیت در ادبیات داستانی*، تهران: نشر تهران.
- ۴- دارابی، جعفر، (۱۳۸۸)، *نظریه‌های روانشناسی شخصیت رویکرد و مقایسه‌ای*، ویرایش دوم، تهران: نشر آبیژ.
- ۵- دقیقیان، پروین (۱۳۹۰)، *روان شناسی تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه*، تهران: نشر آشیانه.
- ۶- دانیلز، دیوید ال و پرایس، ویرجینیا، (۱۳۹۳)، *شخصیت شناسی (انیاگرام): راه شما به شادکامی چیست؟*، مترجم: نیما سید محمدی، تهران: نشر ارسباران.
- ۷- راس. آلن (۱۳۷۳)، *روانشناسی شخصیت، نظریه و فرآیندها*. مترجم: سیاوش جمالفر، تهران: بعثت.
- ۸- محفوظ، نجیب، (۱۳۸۶)، *میرامار*، مترجم رضا عامری، تهران: نشر نی.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
انجمن علمی زبان و ادبیات فارسی

هشتمین همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی

www.anjomanfarsi.ir